

نشر دانشگاهی در فرانسه

نوشته روبراسکاری

راه گریز

چون در ذهن اولیای امور مالی فرانسه فرو رفته که کتاب کالای تجملی است، این کار دشوار است.

تنها راه در رفتن از این قواعد استفاده از «قانون ۱۹۰۱» است که اساسنامه آزادمنشانه‌ای برای مؤسسات غیر انتفاعی تدوین کرده است. ما چند سال پیش در بردو به این حیلۀ کهنه دست زدیم و «سوبودی» (مخفف انجمن بردوئی نشر آثار ادبی و علوم اجتماعی) را تأسیس کردیم که به نشر آثاری پرداخت که بسیار مورد احتیاج بود ولی ناشران تجارتي آنها را چاپ نمی‌کردند. از قضا این کتابها سودآور از کار درآمد و ما پولی بدست آوردیم که بتوانیم کارهای بزرگتری بکنیم.

اما در فرانسه حتی برای مؤسسات غیر انتفاعی چندان امکانی برای کارهای شبه تجارتي نیست. به این جهت ارتباط سازمانی مستقیم بین يك دانشگاه و يك مؤسسه نشر، هرچه هم این مؤسسه در صدد کسب سود نباشد، امکان‌پذیر نیست. فقط يك سازمان مستقل می‌تواند دست به این کار بزند. از این رو سی سال پیش مرکز نشر دانشگاهی فرانسه (پرس اونیورسیترد و فرانس) به عنوان يك مؤسسه تجارتي غیر انتفاعی تشکیل شد و کار آن موفقیت‌آمیز بود. مجموعه «چه می‌دانم؟» که نخستین تلاش برای نشر متون علمی به صورت کتابهای جیبی بود، بویژه مقبولیت عام به دست آورد. باری، ارزشهای مرکز «نشر دانشگاهی فرانسه» هرچه هم باشد، يك مؤسسه نشر دانشگاهی به معنای آنگلساکسون آن نیست، زیرا بین نیاز بازار، روحیه مردم و ضرورت نشر علوم در نوسان است و نیرومندترین عامل تعیین‌کننده خط مشی آن، همان عامل اول یعنی نیاز بازار است و البته از این بابت نمی‌توان آن را مورد انتقاد قرار داد. به قول مدیر آن نمی‌توان از يك نفر خواست هم ناشر موفق باشد و هم رسالت ترویج علوم را برعهده بگیرد. پس این سؤال پیش می‌آید که ما از يك کتاب دانشگاهی چه می‌خواهیم. بدیهی است که این سؤال نه يك پاسخ بلکه چندین پاسخ دارد که در ظاهر با هم تناقض دارند.

استاد دانشگاه که سخن گفتن در این باره را بیش از دیگران حق خود می‌داند کتاب را وسیله‌ای می‌داند که اندیشه‌ها، یافته‌ها و عقاید او را نشر دهد و برآستی هم حق دارد. هیچ چیز بیش از فقدان ارتباط علمی، کار پژوهش و تحقیق را ناکام و سترون نمی‌کند. نکته اینجاست که آیا يك کتاب خوش چاپ که در بازار توزیع می‌شود بهترین وسیله این ارتباط است یا نه؟ مسلم است که

در قاره اروپا مؤسسه نشر دانشگاهی وجود ندارد که با نشر دانشگاهی آکسفورد و کمبریج و حتی با مؤسسات نشر دانشگاهی آمریکا، که کمتر فعال‌اند، قابل مقایسه باشد. یکی از دلایل این وضع آن است که نشر کتاب علمی و فنی به زبانی که يك پنجم دانشگاهیان جهان آن را می‌فهمند و وسیله انتقال آگاهیهای علمی و فنی می‌شمارند آسانتر است. دلیل دیگرش موقعیت دانشگاههای قاره اروپاست. برای ایجاد مرکز نشر دانشگاهی باید سرمایه گذاشت و بیشتر دانشگاههای قاره اروپا سرمایه ندارند، یا اگر هم داشته باشند اجازه ندارند در فعالیتی که متضمن خرید و فروش و شبیه کار تجاری است سرمایه‌گذاری کنند. میزان استقلال دانشگاهها هرچه باشد فرقی نمی‌کند. معدودی از دانشگاههای اروپا خصوصی هستند و حتی دست اینها هم در امور مالی باز نیست. از این لحاظ وضع دانشگاههای فرانسه نمونه است. این دانشگاهها حق دارند ملک و مال داشته باشند، زمین و سهم بخرند و میراث و هبه دریافت کنند، اما هر نوع کار تجاری مستقل برای آنها اکیداً ممنوع است. دانشگاههای فرانسه از طریق مؤسسه‌ای که در سطح کشور فعالیت می‌کند حق دارند برای دانشجویان غذا تهیه کنند و خوابگاهها را به آنها اجاره بدهند ولی خودشان این کارها را نمی‌کنند. البته این دانشگاهها می‌توانند نشر کتاب و فروش آن را در زمره «فعالیت‌های اجتماعی» مجاز بشمارند، اما

از متونی که دانشگاهها مشتاقانه در جستجوی آنها به عنوان کتاب درسی و جنب درسی بودند در کتابفروشیهای گوشه خیابانها نیز به فروش می رسد. امروزه کاملاً امکان دارد که يك دوره درسی دانشگاهی را صرفاً با کتابهای ارزان سروسامان داد. بخصوص اگر چند دانشگاه روی چندین کتاب درسی توافق کنند. مثلاً يك گروه درسی ادبیات نوین که تعداد دانشجویانش متوسط باشد، بازاری برای دو تا سه هزار کتاب ایجاد می کند. اگر چند تا از این نوع گروهها روی اشتراك متون درسی توافق کنند، هر ناشری آماده

اگر چنان کتابی به عنوان وسیله رفع این نیاز تعیین شود کار دشوار می شود، زیرا اینگونه کتابها کم خواننده هستند. ارتباط پژوهندگان و دانشمندان با یکدیگر از طریق مجلات، بولتن های پلی کپی شده، یا در بهترین حالت با چاپ افست ارزان قیمت که به بهای ارزان فروخته شوند، به طرز مؤثرتری تأمین می شود. حتی برای آینده هم شك وجود دارد که میکروفیلماها، فتوکپی ها و نوارها و کارتهای کامپیوتری جای چنین کتابهایی را نگیرند.

تجربه يك عمر

دومین تقاضایی که از نشر دانشگاهی می شود این است که باید نشر آثار بزرگ مانند دایرة المعارفها و کتابهای چند جلدی را برعهده بگیرد که حاصل يك عمر تجربه و عقل دانشمندان بازنشسته در آنها گنجانده شده است. چاپ چنین آثاری ممکن است در دراز مدت سودآور باشد، اما در آغاز کار باید نفقات بسیار از جانب دولت برای نشر آنها تخصیص یابد. در فرانسه بودجه ای که از جانب «مرکز ملی پژوهشهای علمی» برای اینگونه کارها به ناشران داده می شود چنان اندک است و چندان مدعی دارد که به جایی نمی رسد. تخصیص این بودجه سبب شده است که عده ای از متصدیان فعال دولتی به این فکر بیفتند که سرمایه گذاری مستقیم دولت در امر کتاب و ایجاد مؤسسه دولتی نشر بهتر مشکل را حل می کند، اما این امر طرفداران زیادی ندارد، زیرا مؤسسات نشر دولتی اگرچه با برنامه ریزی دقیق و حمایت مالی کافی می توانند طرحهای انتشاراتی معینی را اجرا کنند، اما به صورت يك ناشر علمی کارآمد نمی توانند عمل کنند. نقص بزرگ و مشترك آنها این است که به اصطلاح تأثیر و تأثر متقابل (feedback) ندارند، یعنی مؤلفان و مصنفان باید وابسته به کار دستگاهی باشند که با کار روزمره آنان بکلی بیگانه است، سیاستی خاص خود دارد و قابلیت تطبیق آن با طرزکارهای مختلف دانشگاهی و استفاده از همه نیروها محدود است.

انقلاب کتاب

سومین و مهمترین وظیفه يك مرکز نشر دانشگاهی تأمین کتابهای درسی دانشگاهی است، چه به صورت کتاب درسی و چه به صورت کتابهای آموزشی و کمک آموزشی دوره های درسی. این مشکل دوم در اثر آنچه «انقلاب کتاب ارزان قیمت» نامیده شده حل شده است. اگرچه همه آثار کلاسیک و علمی به صورت کتاب ارزان قیمت در همه کشورهای اروپایی پیدا نمی شود، اما بسیاری

uf

188 - MAI 1977

PUF
PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

J.-J. Ribes, M.-J. Jancqy et J.-C. Séché
Jean Rivero
Roger Saint-Alary
Le groupe des écrivains de la littérature
C. Gour, J. Moliner et G. Touraie
Maurice Zénon
Yves Mainguy
Charles Zorgbibe
La Justice
Jacques Robert
Hans Reichenow
Abdoulaye Sawadogo
sciences
Le Biologiste
Jacques-Louis Béné
Documents et Sciences Humaines
Pascal Aodot
La Chimie
Charles Mazères
Olivier Kahn
Études d'Économie théorique
Jean Piaget
et divers auteurs
Hans Reichenow
Karl Winnenacker
et Karl Wirtz

Traité de droit social européen
Les libertés publiques
Tome 2 : Le régime des principales libertés
Droit de la construction
Droit fiscal
Statistique descriptive
Relations internationales
La liberté religieuse et le régime des cultes
L'agriculture en Côte d'Ivoire
La cytologie quantitative
L'écologie
Les solides non cristallins
Structure électronique des éléments de transition, ions et molécules complexes
Recherches sur l'abstraction réflexive
Tomes XXIV et XXV
Volume 1 : L'abstraction des relations logico-arithmétiques
Volume 2 : L'abstraction de l'ordre et des relations spatiales
Atome, illusion ou mirage? L'énergie nucléaire en Allemagne

108, boulevard Saint-Germain - 75270 Paris cedex 08

خواهد بود این کتابها را برایشان چاپ کند. در مورد کتابهای درسی اساسی وضع تفاوت دارد. آماده کردن این کتابها مدتی طول می کشد و در عرض این مدت احتمال تغییر و اصلاح برنامه های دانشگاهی زیاد است. به دلایل بسیار، از جمله کمبود کارکنان

ناشران روانه بازار کند.

نظام «تک کتابی»

من طرفدار نظام «تک کتابی» نیستم، یعنی عقیده ندارم که برای هر درس باید فقط یک کتاب درسی وجود داشته باشد، اما گمان می‌کنم که رقابت کنترل نشده ممکن است به کاهش سطح کتاب یا کاهش فروش آن بیانجامد. ناشری که یک کتاب را آماده چاپ کرد، چون از وضع آینده بازار فروش آن مطمئن نیست، آن را با تیراژ کمی چاپ می‌کند که اگر فروش نرفت زیاد زیان نکند و اگر فروش رفت چاپ دوم آن را در آورد. این امر سبب می‌شود که قیمت روی جلد آن گران درآید. هم اکنون در اروپا کتابهای کلفت و خوب شده وجود دارد که قیمت‌های آنها چنان گران است که معدودی از دانشجویان می‌توانند از عهده خرید آنها برآیند و در کتابخانه‌ها هم معدودی از نسخه‌های آنها - و در بیشتر موارد حتی یک نسخه از آنها - وجود دارد. تخمین تعداد خریداران بالقوه یک کتاب دانشگاهی دشوار نیست و می‌توان تعیین کرد که چند کتاب درباره یک موضوع معین مورد نیاز بازار دانشجویی است و می‌توان این کتابها را به صورت کتابهای «تک چسب» کوچک و بزرگ چاپ کرد تا دشواریهایی که گفتیم پیش نیاید. وضع فرانسه با آمریکا فرق

دانشگاهی در قاره اروپا و اینکه اعضای هیئتهای علمی دانشگاهها وقت زیادی برای کتاب نوشتن نداشتند، تا حدود بیست سال پیش وضع کتابهای درسی اساسی چندان خوب نبود، اما اخیراً بسیار بهتر شده است. در فرانسه دهها مجموعه کتابهای درسی در زمینه علوم انسانی وجود دارد که با بهترین کتابهای نوع خود در خارج برابری می‌کند. علت این پیشرفت آن بوده است که به گروههای درسی تهیه کننده این مجموعه‌ها، عملاً موقعیت و امتیاز یک مرکز نشر دانشگاهی داده شده است. در هر گروهی یک یا دو نفر از پژوهندگان طراز اول وجود دارند که افراد آشنا و آماده برای کار گروهی را دستچین می‌کنند و کتاب درسی را تهیه می‌کنند. در سال ۱۹۶۶ که اصلاح عمده‌ای در آموزش دانشگاهی فرانسه پیش آمد، بجای دوره یکساله آموزش پیش دانشگاهی (propédeutique) یک دوره دو ساله جایگزین شد، بسیاری موضوعهای تازه در دروس این دوره گنجانده شد. فرصتی پیش آمده بود تا برنامه‌ریزی دقیقی برای کتابهای درسی جدید انجام گیرد، زیرا بزودی انبوه دانشجویان به این کتابها احتیاج می‌یافتند، اما آنچه رخ داد جز این بود. هر یک از ناشران زیر جلگی و بدون اطلاع دیگران به شکار مؤلفان پرداختند. هر ناشری می‌کوشید به یک یا چند متخصص دست یابد و کتاب درسی خود را پیش از دیگر

نظراجمالی

ایزووتسو، توشی هیکو. بنیاد حکمت سبزواری، یا تحلیلی تازه از فلسفه حاج ملاهادی سبزواری، تهران، مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه مک‌گیل، ۱۳۶۰، شصت + ۱۴۶ ص، ۵۰۰ ریال.

بنیاد حکمت سبزواری، بیست و نهمین و جدیدترین اثر از «سلسله دانش ایرانی» است که در حدود پانزده سال پیش، توسط آقای دکتر مهدی محقق استاد دانشگاه تهران، و پروفیسور ایزوتسو Izutsu، استاد فلسفه دانشگاه مک‌گیل کانادا بنیاد گذارده شده

دارد. نشر آمریکا می‌تواند از عهده رقابت آزاد در مورد کتابهای دانشگاهی برآید، زیرا تمام بازار دانشگاهی آمریکا در اختیار آن است. در قاره اروپا نیاز به سازماندهی و برنامه‌ریزی بیشتر است.

کتاب برای همه

کار دیگری که از نشر دانشگاهی در قاره اروپا انتظار می‌رود، چاپ کتابهای علمی به زبان ساده است. در دهه‌های اخیر علاقه کتابخوانها به خواندن کتابهای غیر داستانی زیاد شده است و این زمینه‌ای برای نشر کتاب علمی به زبان ساده است. مقصودم از کتابهای علمی به زبان ساده آن نیست که دقتهای علمی فدای راحت خواندن کتاب شود. از نوع کتابهای علمی که برای جوانان و نوجوانان چاپ و منتشر می‌شود. دلیلی وجود ندارد که برای خواننده‌ای که می‌خواهد از مسائل علمی، علوم دقیق یا علوم انسانی، سر در بیاورد، کتابهایی توسط کسانی که این مسائل را می‌دانند نوشته نشود. متأسفانه کتابهای دانشگاهی ما عموماً غیرقابل خواندن هستند. در انگلستان این سنت وجود دارد که نویسندگان کتابهای علمی، چنان زیبا و خواندنی کتاب می‌نویسند که خوانندگان عادی علاقه‌مند از آنها استقبال می‌کنند، در این

کتابها برخوردار «ملانقطی‌گری» و «زبان حرفه‌ای» وجود ندارد و نیمی از صفحات کتابها با ارجاعات و پانوشتها و توضیحات و جدولها و فهرستهای اعلام و فهرستهای موضوعی و ضمایم با حروف ریز سیاه نشده است. در فرانسه کتابخانه‌های دانشگاهی سرشار از «رساله‌های پایان تحصیلی» است که درباره موضوعهای جالب توجه برای عموم نوشته شده است. این رساله‌ها به صورتی که نوشته شده‌اند قابل نشر نیستند. تقریباً همه آنها بازنویسی لازم دارند. اکنون که درس «آئین نگارش» در برنامه دانشکده‌ها گنجانده شده است، امید می‌رود نسلی از دانشمندان پدید آیند که بتوانند سنت جالب توجه دانشمندان انگلیسی را - که در بالا گفتیم - به سراسر قاره اروپا گسترش دهند.

حقیقت آن است که ما در فرانسه نشر دانشگاهی به معنای آنگلو ساکسونی آن نداریم. اگر بتوانیم سازمانهای نشر موجود را طوری تکامل دهیم که چهار وظیفه‌ای را که ذکر کردیم انجام دهد جای خوشوقتی است.

۱. کتاب ارزان قیمت بعنوان معادل paper back آمده است. کتابهایی که با چاپ و تجلید و صحافی ارزان تهیه می‌شود و در اصطلاح چاپخانه‌های تهران به آنها «ته چسب» یا «جلد شمیزی» می‌گویند.

است.

پروفسور ایزوتسو بر «شرح غررالفراند معروف به شرح منظومه حکمت سبزواری، قسمت امور عامه و جوهر و عرض» که آن را با همکاری دکتر محقق تصحیح کرده (از انتشارات همین مؤسسه، چاپ اول، ۱۳۴۸؛ چاپ دوم، ۱۳۶۰) و سپس به انگلیسی ترجمه و منتشر کرده‌اند (نیویورک ۱۹۷۶) مقدمه مبسوطی به انگلیسی نوشته است، که بعداً هم مستقلاً به طبع رسیده، و اینک ترجمه فارسی آن مقدمه، در هیئت یک کتاب مستقل، به قلم آقای دکتر سید جلال‌الدین مجتبی، با عنوان بنیاد حکمت سبزواری، در دسترس دوستاران حکمت اصیل اسلامی قرار گرفته است. کتاب حاضر دارای یک پیشگفتار تاریخی - تحلیلی است از آقای دکتر محقق در توجه ایرانیان به مباحث فلسفی و عقلی. سپس شرح حال کوتاهی از نویسنده کتاب:

«... پروفسور توشی هیکو ایزوتسو استاد فلسفه دانشگاه مک‌گیل کانادا و استاد ممتاز دانشگاه کیو (Keio) ژاپن، در سال ۱۹۱۴ در

توکیو به دنیا آمد و تحصیلات خود را در ژاپن به پایان رسانید. او نخست به تدریس متون فلسفی یونانی و لاتین پرداخت و مدتی نیز به تدریس علم زبان‌شناسی و معنی‌شناسی مشغول شد و از این راه به زبان عربی کشیده شد، و برای نخستین بار قرآن کریم را از عربی به ژاپنی ترجمه کرد. ممارست در فلسفه و تسلط به عربی او را با آثار غزالی و کلام اشعری و همچنین آثار ابن سینا آشنا ساخت و در مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه مک‌گیل نجات ابن سینا و الاقتصاد فی الاعتقاد غزالی را تدریس می‌کرد.

در سال ۱۳۴۴ که دکتر مهدی محقق به تدریس کلام شیعه و فلسفه اسلامی ایرانی در آن مؤسسه پرداخت، ایزوتسو با تفکر فلسفی شیعی و حکمای ایرانی آشنا و علاقه‌مند گشت و با همکاری دکتر محقق «سلسله دانش ایرانی» را بنیاد نهاد...

پروفسور ایزوتسو آثار ارزنده و موثقی در اسلام‌شناسی، بویژه قرآن‌شناسی و عرفان و سایر معارف اسلامی دارد، که بعضی از آنها - جز آنها که به ژاپنی نوشته است - از این قرار است: